


Şehrin Ufuk Çizgisine Etkileri Bakımından İstanbul'da Gökdelenler

Skyscrapers as a Factor that Affects the Urban Skyline in Istanbul

Furkan Taha ÇOBANLI 
Mehmet Akif CEYLAN 

¹Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul, Türkiye

²Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü, İstanbul, Türkiye



This paper is derived from the master's thesis titled "A Geographical Approach to Vertical Construction and Skyscrapers in Istanbul" and a part of the paper was presented as an oral presentation at TUCAUM 2022 International Geography Symposium (12-14 October 2022) with the title Skyscraperization as a Factor Changing Geographical View in Istanbul".

Bu çalışma, "İstanbul Şehrinde Dikey Yapılaşma ve Gökdelenlere Coğrafi Bir Yaklaşım" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiş olup, çalışmanın bir kısmı TUCAUM 2022 Uluslararası Coğrafya Sempozyumu (12-14 Ekim 2022)'nda İstanbul'da Coğrafi Görünümü Değiştiren Bir Etken Olarak Gökdelenleşme başlığıyla sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Geliş Tarihi/Received: 08.03.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 13.10.2023

Yayın Tarihi/Publication Date: 10.11.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Furkan Taha ÇOBANLI
E-mail: taha1208@hotmail.com.tr

Cite this article as: Çobanlı, F. T., & Ceylan, M. A. (2023). Skyscrapers as a factor that affects the urban skyline in Istanbul. *Eastern Geographical Review*, 28(50), 25-38.



Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

ÖZ

Gökdelenler esasen 21. yüzyıl şehirlerinin önemli bir olgusu olarak öne çıkmaktadır. Son çeyrek yüzyılda İstanbul'da da gökdelenler giderek yaygınlaşmaktadır. Dikey yapılaşmanın en yüksek ürünü olan gökdelenler, ortaya çıktıklarından beri şehirlerin önemli simge yapıları haline gelmiştir. Bir şehrin görünümü zaman içerisinde mekân üzerinde gerçekleşen farklı süreçlerin toplamından oluşmaktadır. Tarihi bir şehir silüetine sahip olan İstanbul, gökdelenlerin sayısının ve yüksekliklerinin artması nedeni ile dikey yönde yeni bir yapay coğrafi görünüm kazanmıştır. Modern dünyanın temsilcileri olarak anılan gökdelenler, İstanbul'un tarihi değerlerinin ve coğrafyasının üzerinde yükselmektedir. Bu çalışma, gökdelenlerin şehir silüetindeki yerini ve şehrin görünümüne olan etkilerini ufuk çizgileri aracılığıyla değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Farklı doğrultularda belirlenen noktalardan elde edilen şehir panoramaları aracılığıyla şehrsel (kentsel) ufuk çizgisi profilleri oluşturulmuştur. Aynı zamanda çalışma, şehir coğrafyası çalışmalarında silüet çizimlerinin ve ufuk çizgisi profillerinin şehri okumak için de bir araç olarak kullanılabilmesini savunmaktadır. Çalışmadan elde edilen bulgular, gökdelenlerin konumlandırılırken şehrin topoğrafik özelliklerinin göz ardı edildiğini, bu sebeple yapıların bazı noktalarda şehrin coğrafi görünümü ve silüeti üzerinde zedeleyici etkiler bıraktığını göstermektedir. Makalede İstanbul'un kültürel özelliklerinin, tarihi ile coğrafi görünümünün korunabilmesi için şehrin geniş kapsamlı silüet değerlendirmesine ve dikey yapılaşma için yeni bir imar planı düzenlemesine ihtiyacı bulunduğu dile getirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gökdelen, dikey yapılaşma, şehrsel ufuk çizgisi, silüet, coğrafi görünüm, İstanbul

ABSTRACT

Skyscrapers initially emerged as a major phenomenon in 21st-century cities and became increasingly common in Istanbul during the past quarter century. Skyscrapers, the highest product of vertical construction, have become important landmarks in cities since their emergence. The appearance of a city consists of the sum of different processes that occur over time. Istanbul, which has a historic skyline, has acquired a new artificial geographical view in the vertical direction owing to the increased amount and height of skyscrapers. The skyscrapers, referred to as representatives of the modern world, rose above the historical values and geography of Istanbul. This study aimed to assess the location of skyscrapers in the city skyline and their impact on the city's appearance through urban horizon lines. Urban (city) skyline profiles were created using city panoramas obtained from points determined in different directions. The study also argues that skyline drawings and skyline profiles can be used for the city in urban geography studies. The findings suggest that the topographical characteristics of the city were ignored when positioning the skyscrapers, which in some places had a detrimental effect on the geographical appearance and skyline of the city. The article states that Istanbul needs an extensive silhouette evaluation of its cultural characteristics and a new development plan for vertical construction to preserve its historical and geographical view.

Keywords: Skyscraper, vertical construction, silhouette, urban skyline, geographical view, Istanbul

Giriş

Şehirler benzer fiziki unsurlardan meydana gelmiş olmalarına rağmen içerisinde bulunan yapıların görünümü, mimari özellikleri, fonksiyonel kullanımları ve organizasyon düzeyleri sebebiyle birbirlerinden

farklı dokulara sahip olurlar. Bir şehrin mimarisi ve fiziki yapısı tarihi, kültürel, sosyal, politik etmenlerin etkisi altında şekillenir. Tüm bu değişkenlerin mekâna yansıyan etkilerini şehri oluşturan yapılar üzerinden okuyabilmek mümkündür. Günümüz şehirlerinde mekân ve yaşam üzerine etkisi en üst düzeyde olan yapılar ise gökdelenlerdir. Şehirlerin silüetlerini ve ufuk çizgilerini önemli ölçüde değişime uğratan gökdelenlerin yapımına 19. yüzyılın son çeyreğinde başlanmıştır (Gottmann, 1966, s. 191). Şehirdeki fiziki varlıklarıyla önemli yer kaplayan bu yapılar, buldukları mekân etkileri altına alarak şehrsel çevreyi şekillendirir. Büyüklükleri, yükseklikleri, dikeylikleri ve yapısal biçimleri sebebiyle mekân üzerinde önemli yer tutan gökdelenler şehirlerin görünümünde büyük etkiye sahiptirler (Ford, 1970, s. 4).

20. yüzyıla birlikte gökdelen, şehrsel görünümünün önemli bir parçası haline gelerek coğrafi bir olguya dönüşmüştür (Ford, 1992, s. 199; Gottmann, 1991, s. 25). Şehir içerisindeki varlıklarıyla birlikte yeni bir mimari tarz olarak ortaya çıkan gökdelenler aynı zamanda şehrin değişen sosyal ve ekonomik değerlerini de yansıtmaktadır (Gottmann, 1966, s. 194). Modern mimari ve şehircilik için dönüm noktası olarak ele alabileceğimiz dikey yapılar, şehrin manzarası ve morfolojisi üzerinde önemli etkilere sahiptir. Yatay ve dikey boyuttaki tüm fiziki özellikleri barındıran şehir morfolojisi, şehrin fiziki biçimini yansıtır. Şehrin morfolojisini oluşturan dikey öğeler ise aynı zamanda şehrin görünümünde en önemli etkiye sahip olan yapıları meydana getirir. Şehir dokusu içerisinde yükseklik ve formlarıyla diğer şehir yapılarından ayrılan gökdelenler, günümüzde şehrsel silüetlerin baskın öğeleri haline gelmektedir. Başka bir deyişle dikey yapılar yükseklikleri sebebiyle şehirlere yeni bir "silüet" kazandırabilmektedir. Şehirlere dikey yönde yeni bir boyut kazandıran gökdelenler, günümüzde modern şehir görünümünün vazgeçilmez yapılarına dönüşmüş durumdadır.

Gökdelenler, şehirlerin coğrafi görünümünü etkileyen en yüksek yapılarıdır. Bu yapıların şehrin görünümüne yansıyan etkisini, belki de bu etkiyi en belirgin şekilde ufuk çizgileri üzerinden somutlaştırabilmek mümkündür. Şehrsel ufuk çizgileri, modern şehirleşmenin etkisi altında değişime uğramaktadır. Şehri oluşturan fiziki ve beşerî unsurların bir araya gelmesinden oluşan ufuk çizgileri, beraberinde şehir hakkında pek çok bilgiyi taşımaktadır (Charney & Rosen, 2014, s. 1090). Ufuk çizgileri şehirde yer alan fiziki ve beşerî unsurları gösteren bir kartpostal olmanın ötesinde şehir hakkında yapısal, sosyal ve ekonomik ilişkilerin durumunu yansıtan nitelikler taşımaktadır.

Geçmişte geleneksel şehir silüetleri, daha çok politik, dini ya da belirli bir otoritenin etkisi altında ortaya çıkmıştır. Günümüzde ise şehirler tarihi silüetlerinin yanında modern çağın gereksinimleri doğrultusunda şekillenmektedir. Bu minvalde İstanbul'un şehrsel ufuk çizgisi, 1980'den bu yana gökdelenlerle çarpıcı bir biçimde dönüştürülmüştür. Dönüşüm sürecini teknolojik yenilikler, kentsel toprağın metalaşması, değişen toplumsal yaşam biçimleri, spekülasyon etkenler, neoliberal yeniden yapılanma ve tüm bu sahalarda etkisini hissettiren küreselleşme ekseninden düşünmek gerekir. Gökdelenler, bu dönüşüm süreçlerinin benzer etkileri doğrultusunda tüm dünya şehirlerine yayılmıştır. Tüm dünya şehirlerine yayılan gökdelenlerin Türkiye'deki başkenti İstanbul'dur (Aliağaoğlu & Uğur, 2018, s. 2785).

Tüm dönemlerin şehirlerinde, inancı, gücü ve kişileri vurgulamak için simge yapılar oluşturmuşlardır (Booth, 2012, s. 24). Bu simge yapılar şehir formlarına odaklanır ve şehir portresinin bileşenlerini oluşturur. İstanbul'da geçmişin aksine modern çağın şehirleriyle eş güdümlü olarak değişmiştir. Bu değişimin ürünlerinden biri

olarak gökdelenler İstanbul'u "kuleler şehrine" dönüştürmüştür (Çobanlı, 2023, s. 144). Bir şehrin görünümü zaman içerisinde mekân üzerinde gerçekleşen farklı süreçlerin toplamından meydana gelir. Mekân olarak büyüyen İstanbul şehri zamanın ihtiyaçları doğrultusunda dikey olarak da büyümektedir. Bu büyümenin izlerini taşıyan ufuk çizgileri zaman ve mekân ölçeğinde yaşanan değişimi yansıtan nitelikler taşımaktadır. Taşınan niteliklerin ve yapıların şehrin coğrafi görünümüne olan etkileri ufuk çizgileri aracılığıyla saptanabilir.

Şehrin silüetini oluşturan öğeler ufuk çizgileri aracılığıyla okunabilir. Ufuk çizgileri şehrsel imzalar ve parmak izleri gibidir. Bunlar şehir kimliğini anlamının kısa yoludur ve şehrsel değişimi ortaya koymaktadır (Kostof, 1991, s. 296). İstanbul şehri beşerî faktörlerin etkisi altında yepyeni bir görünüme sahip olurken, tarihi ve kültürel bir şehir olmanın ötesinde beşerî sermayenin etkisi altında şekillenmektedir. Bu çalışma şehir mekânında önemli yer tutan gökdelenlerin şehir silüetindeki durumunu ve yerlerini ufuk çizgileri üzerinden değerlendirmeyi, dikey yapılaşmanın şehrin ufuk çizgisi üzerindeki etkilerine dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

İstanbul'un silüetiyle ilgili olarak günümüze kadar farklı çalışmalar yapılmıştır. Bunları; Boğaziçi silüetinin fotogrametrik yolla incelenmesi (Kozaman, 2007), şehir silüetlerinin estetik açıdan değerlendirilmesi (Bostancı, 2008), Tarihi Yarımada silüeti ve algılanmasında önemli olan kent yüzeyleri (Akarsu, 2009), Boğaziçi örneğinde görsel kirliliğin silüet bağlamında ele alınması (Aksoy, 2009), Zincirlikuyu-Maslak hattında yüksek katlı yapıların ortaya çıkmasından kaynaklanan Boğaz silüetindeki değişimin CBS ile analizi (Girginkaya Akdağ, 2011), kentsel peyzaj değişimlerinin silüet kapsamında değerlendirilmesi (Erkaya, 2012), kentsel silüeti analiz etmek için bir jeomodelin uyarlanması (Güney ve ark., 2012), kentsel silüetlerdeki değişimler ve kentlilerin algısı (Altuntaş & Önder, 2016), kentsel korumada silüet kavramı ve silüetin önemi (Çelen, 2016), 1950'den günümüze İstanbul silüetinin dönüşümü (Şevkin, 2017), kent silüetlerinin kentsel miras açısından değerlendirilmesi (Aslan, 2019), İstanbul silüetinin coğrafi etiketli görseller aracılığıyla değerlendirilmesi ve bakı noktalarının belirlenmesi (Babal, 2019), yüksek kıyı yapılarının Avrupa Yakası örneğinde değerlendirilmesi (Deniz ve ark., 2020), İstanbul'un sembolik şehir silüeti ve memetik kuram üzerinden karşılaştırılması (Doğan & Kanatlı, 2022), 1950 sonrasında İstanbul silüetinde Dolmabahçe Sarayı'nın silüette yarattığı imgenin dönüşümü (Şevkin & Gül, 2022) şeklinde sıralamak mümkündür. Bu çalışmalar içinde şehrsel bir yapı olarak gökdelenlerin ufuk çizgisi üzerindeki yerleri ve etkileri spesifik olarak değerlendirilmemiştir.

Gökdelenler ve silüet ilişkisini ele alan yerel coğrafi literatür ise oldukça kısıtlıdır. Daha çok mimarlık ve şehir planlama alanlarında bu konular değerlendirilmiştir. Bu sebeple gökdelenler ve silüet ilişkisini coğrafi bir bağlama yerleştirmek için bu çalışma bir basamak olma görevini üstlenmektedir. Aynı zamanda coğrafyacılar arasında coğrafi görünüm ile dikey yapılaşma arasındaki ilişki ve dikey mimari öğeler olarak gökdelenlerin şehirle olan ilişkisini yansıtan coğrafi perspektifin gelişmemiş olması da bu çalışmanın ortaya çıkmasındaki diğer nedenlerden biridir.

Yöntem

Bu makale ilgili literatürün incelenmesi, arazi çalışmalarının yapılması ve elde edilen bulguların değerlendirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Çalışma kapsamında gökdelenlerin şehir silüeti içerisinde yer edindikleri bakı noktaları arazi üzerinde tespit edilerek fotoğ

raflandırılmıştır. Bu bağlamda Haliç, Çamlıca, Boğaziçi, Beykoz, Üsküdar ve Marmara Denizi üzerinde farklı bakış açılarının tercih edildiği bu noktalar, halka açık, turistik, popüler ve gün içi hareketliliğin yoğun olduğu sahalardır. İlgili lokasyonlardan elde edilen fotoğraflar üzerinde vektörel grafik editörü Adobe Illustrator programı vasıtasıyla gökdelenlerin silüet içindeki konumları dik-kate alınarak vektörel çizimler yapılmıştır.

Elde edilen ufuk çizgisi profilleri üzerine gökdelenlerin yapım yılları ve yükseklikleri etiketlenerek lokasyonları belirtilmiştir. Böylece fotoğraflar üzerinden elde edilen ufuk çizgisi profilleri vasıtasıyla şehir silüetinde dikey vurgu oluşturan gökdelenlerin etkisi zamansal ve mekânsal ölçekte de ele alınmıştır. Bu çalışma kapsamında kullanılan görsel malzemenin amacı gökdelenlerin ufuk çizgisinde meydana getirdikleri etkiyi ortaya koymak ve elde edilen çizimleri birer illüstrasyon olarak değil analitik bir araç olarak değerlendirmektir.

Ufuk çizgilerine ek olarak ilgili bakı noktalarından silüet içerisinde yer alan gökdelenlerin lokasyonları ArcGIS Pro programı ile haritalandırılmıştır. Bu çalışmada, yapımı tamamlanmış, 100 m ve üzerinde yüksekliğe sahip, iskân özelliği taşıyan yapılar gökdelen olarak tanımlanmıştır. Gökdelenlere ait mekânsal ve mekânsal olmayan veriler Emporis ve Yüksek Binalar ve Kentsel Yaşam Alanı Konseyi (CBTUH) üzerinden elde edilmiştir.

Ufuk çizgisi çizimleriyle elde edilen profiller, gökyüzüne karşı binaların ana hatlarını ortaya çıkarırlar. Silüet çizimleri, genellikle yapı çevre ve doğal unsurların bir arada bulunduğu görünümün, gökyüzünün birleştiği çizgiye indirgenmiş şehri tanımlar (Gassner, 2013, s. 137). Şehirdeki en dikey ve en yüksek yapıları ortaya koyan terimler şehirsil ufuk çizgileri (skyline) ve gökdelenlerdir (skyscraper). Bu çalışmada ise şehirsil (kentsel) ufuk çizgisi terimi "gökyüzü ile yeryüzünün bulunduğu yerdeki (ufukta) gökdelenlerin ana hatları" olarak ele alınmıştır.

Şehir Silüeti ve Ufuk Çizgisi Kavramı

Genel olarak tanımlandığında gökyüzü ve yeryüzünün bir araya geldiği yahut kesiştiği çizgiye silüet (silhouette, skyline) denir (Kostof, 1991, s. 279). Aynı şekilde şehri oluşturan öğelerin ufuk düzlemi üzerindeki üç boyutlu görünümüne ise şehirsil silüet olarak adlandırılır. Bostancı, şehir silüetini; "şehirle etkileşimde olan insanların hafızasında kalan görüntüler" (2021, s. 162) şeklinde tanımlar. TDK Güncel Türkçe Sözlüğe göre, silüet, karaltı ve gölge anlamını taşımaktadır (TDK, 2022). Bir şehrin silüeti, genellikle gökyüzüne karşı ufukta görülen şehrin ana hatları olarak da tanımlanabilir. Başka bir tanıma göre de, şehrin inşa edilmiş çevresinden ya da mekân üzerinde yer alan en yüksek yapıların gökyüzünden ayrıldığı çizgidir (Gassner, 2017, s. 12). Silüet terimi için manzara, görünüm, profil, kontür, şehir görünümü, ufuk çizgisi, kent portresi gibi farklı adlandırmalar yapılmaktadır (Aslan, 2019, s. 1). Şehrin görsel yollarla kavranılmasını sağlayan silüet çizgileri, şehir mekânı üzerinde yer alan yapılar arasındaki hiyerarşiyi ortaya çıkardığı gibi bir şehri tanımanın da en kısa yollarından biridir (Kozaman, 2007, s. 7). Silüeti oluşturan bileşenler aynı zamanda şehrin beşerî ve fiziki coğrafyası hakkında bilgiler taşır. Silüet, topoğrafik ünite, şehir imgeleri, bina tipleri, yataylık ve dikeylik, kamusal alanlar, doğal unsurlar vb. gibi bileşenlerin toplamı olarak beşerî ve fiziki mekânsal özellikler ile şehir arasındaki ilişkilerin anlamını verir. Böylece şehir, silüetini oluşturan unsurlarla karakterize edilebilir (Akarsu, 2009, s. 31).

Şehrin silüeti ve ufuk çizgisi kavramları için birçok tanımlamalar ve yorumlar yapılmış olmasına rağmen yapılan tanımlamalar

benzerlikler göstermektedir (Mravunac & Šmit, 2020, s. 401). Gassner yaptığı bir araştırma sonucunda silüet (skyline) terimini üç kullanım alanına indirgemıştır (2009, s. 75). Bunlar; silüetin tekil bir varlık olarak şehir görünümünü oluşturmaması, bir veya birden fazla anıtsal yapının ortaya çıkarmış olduğu ve şehrin birkaç simgeye indirgenmiş silüet çizgileri ve son olarak ise yapı çevrenin tamamından ziyade bir bölümünün ortaya çıkardığı en yüksek yapıların meydana getirdiği silüet çizgileri şeklindedir. Şevkin ve Gül ise aynı çalışmaya atıfta bulunarak bunları sırasıyla kent görünümü, kent simgeleri, kent çizgileri şeklinde değerlendirmiştir (2017, s. 2). Kostof'a göre Almanların "kent portresi" ya da "Stadt-bild" diye adlandırdığı kent silüetleri kümülatif bir sürecin sonucudur (1999, s. 279).

Silüet terimi, İngiltere'de 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren şehirden ziyade doğal manzarayı anlatmak için kullanılmıştır. 19. yüzyılın sonlarına doğru daha çok silüet terimi binalar ile ilişkili olarak kullanılmış ve binalar silüeti bozan elemanlar olarak ele alınmıştır (Ford, 1994, ss. 32–33; Gassner, 2013, s. 39). Şehirlerin görünümü Sanayi Devrimi sonrasında hızlıca değişmeye başlamıştır. Ulaşım ve iletişim olanaklarının gelişmesiyle birlikte yeni bir üretim biçiminin ortaya çıkması insanları şehirlere toplamıştır. Bu süreçle birlikte şehirler yeniden şekillenmeye başlamıştır. Şehirlerin görünümünü değiştiren güçlü bir diğer faktör ise gökdelenlerin inşası olmuştur. Yapıların şehirler üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, şehrin görünümüne en çok etkisi olan yapılar gökdelenlerdir (Ford, 1970, s. 206; McNeill, 2005, s. 46).

Şehirler fiziki, sosyal ve fonksiyonel olarak değişim içerisinde. Şehir mekânında yaşanan bu değişim süreçlerinin etkisi altında oluşan bir diğer boyut ise şehirlerin görünümü üzerinde yaşanan değişimdir. Şehirlerin mekânsal ölçekte yaşadığı değişimin görsel boyutları silüet çizgileri vasıtasıyla okunabilir. Şehir ne kadar gelişir, değişir ve büyürse, silüet çizgileri o kadar farklı anlamlar ve katmanlar taşır. Çünkü bir şehrin silüeti, şehirdeki yapıların, tarihi, politik, sosyal ilişkilerin ve coğrafyanın oluşturduğu doğal yapının bütünüdür. Silüet için şehirsil ufuk çizgisi, görünüm, profil, ufuk, kontur, perspektif, vista gibi kelimeler kullanılmış olmasına rağmen şehirsil (kentsel) ufuk çizgisi (skyline) terimi gökdelenlerin icadıyla birlikte yüksek katlı yapıların ortaya çıkardığı görsel etkiyi vurgulamak için kullanılır.

Silüet (silhouette) şehir içerisinde yer alan doğal ve beşerî tüm yapıların ortaya çıkardığı görüntüden oluşurken şehirsil ufuk çizgisi yalnızca beşerî unsurlardan oluşan yüksek katlı yapılaşmaya atıfta bulunur (Aslan, 2019, s. 2; Maslovskaya & Ignatov, 2018, s. 5). Böylece şehirsil ufuk çizgileri şehir silüetinin bir parçasını ve bir yönünü teşkil eder. Şehirsil mekânlardaki en yüksek mimari unsurlar olarak gökdelenlerin görsel etkilerinden bahsederken ufuk çizgisi terimi kullanılmaktadır (Ford, 1976; Gottmann, 1966, s. 190).

Şehrin mekânsal, sosyal ve kültürel yönlerinin bir temsilcisi olan ufuk çizgileri aracılığı ile şehir hakkında pek çok şey öğrenilebilir. Şehirdeki binalar arasındaki yükseklik rekabetini vurgulayan bu görüntü, güç ilişkilerinin dikey bir haritası olarak da anlaşılabilir (Gassner, 2017, s. 12). Bu harita neyin en yüksek olduğunu gösterdiği için şehirdeki dikey yapıları tanımda kullanılabilir. Şehirdeki dikey unsurları gösteren çizgiler aynı zamanda anıtsal yapıları, fabrikaları, gökdelenleri şehir dokusu içerisinde görmemizi kolaylaştırır. Farklı açılardan ve farklı noktalardan elde edilen görüntülerle birlikte şehrin içindeki doğal ve yapay tüm öğeleri ufuk çizgileri vasıtasıyla bir arada görebilmek mümkündür. Aynı zamanda silüet çizgileri, şehir estetiğinin değerlendirilmesinde ve gökdelenlerin

ortaya çıkardığı görsel kirlilikle ilgili sorunların belirlenmesinde analiz ölçeği olarak da değerlendirilebilir (Bostancı, 2021, s. 162). Diğer bir yaklaşımla ise silüet çizgileri kapitalist şehirleşme biçimlerine eleştirel bir bakış açısı meydana getirmede bir araç olarak kullanılabilir (Gassner, 2017, s. 61).

Şehrin Silüetini ve Ufuk Çizgisini Oluşturan Unsurlar

Silüet, doğal ve yapay çevre koşullarının bir arada bulunduğu bir başka deyişle şehir peyzajını meydana getiren tüm öğelerin görsel yansımalarını bir arada barındıran bir yapıya sahiptir. Bu zamana kadar yapılan çalışmalarda silüeti oluşturan unsurlar dört başlık altında değerlendirilmiştir (Çelen, 2016, s. 85; Kozaman, 2007, s. 8). Bunlar; doğal etkenler, sosyo-kültürel etkenler, mekânsal etkenler ve son olarak mekânı yönlendiren etkenler şeklindedir. Doğal etkenler, şehir veya silüeti ele alınan mekânın fiziki coğrafi özelliklerini kapsamakla birlikte yerleşmelerin şekillenmesinde önemli rol oynar. Doğal etkenler, topoğrafik yapıya bağlı olarak oluşan yer şekilleri (dağ, vadi, plato, yamaç, koy), jeoloji, bitki örtüsü, su kaynakları gibi etkenlerin şehrin görünümüne olan etkilerinin ele alındığı kısımdır. Örneğin; İstanbul özelinde tarihi süreç içerisinde topoğrafya, Boğaziçi ve su faktörlerinin şehrin görünümünü oluşturan temel coğrafi bileşenler olduğu görülür (Şevkin & Gül, 2017, s. 2). Özellikle düşük yükselti değerlerine sahip ancak fazlaca engebeli olan İstanbul topoğrafyası şehrin silüetinde çok katmanlı bir yapı ortaya çıkarmaktadır. Ancak günümüzde coğrafi özelliklerden çok yapay çevre unsurlarının doğal özelliklerin önüne geçerek şehri şekillendirdiği görülmektedir.

Sosyo-kültürel etkenler ise mekân üzerinde yer alan nüfusun meydana getirdiği ekonomik, sosyal, kültürel her türlü faaliyetin şehre yansıyan somut öğeleridir. Şehrin fonksiyonel özellikleri mekânı şekillendiren etkiye sahiptir. Başlangıçta İstanbul'da gökdelenler finansal kapitalin ve turizmin etkisi altında sayılarını artırırken son dönemde ise şehir nüfusunun artması ve demografik niteliklerin değişimi nedeniyle gökdelenlerin konut olarak kullanımını oldukça artmıştır. Bu durum sosyo-kültürel bir dönüşümün yanında İstanbul silüetinde önemli değişime yol açmıştır.

Mekânsal etkenler ise şehrin veya bir yerleşmenin kurulduğu ve geliştiği dönem içerisinde hangi fonksiyona bağlı olarak şekillendiğidir. İstanbul tarihi süreç içinde elverişli coğrafi özellikleri sebebiyle daima önemli bir şehirdir. Nitekim kıyı şehri, tarihi şehir, sanayi şehri ve ticaret şehri olmak üzere farklı fonksiyonları taşıyan ve bir arada barındıran, insan faaliyetlerinin yoğunlaştığı bir şehirdir. Geçmişte tarihi silüetin ön plana çıktığı şehirde, günümüzde modern çağın ve hizmet sektörünün temsilcileri olarak gökdelenler, şehir mekânını biçimlendiren unsur olarak silüeti etkilemektedir (Fotoğraf 1).

Mekânı yönlendiren etkenler tamamen beşerî faktörlerin etkisi altında şekillenmektedir. Genellikle politika yapıcılar tarafından mekânı şekillendiren, imar planı, mevzuat, yönetmelik gibi metinlerdir. Örneğin Boğaziçi Kanunu, Turizm Teşvik Kanunu ve imar yönetmelikleri gibi yasal düzenlemeler şehrin silüetinin şekillenmesini etkilemiştir. Boğaziçi Kanunu, Boğaz'ın her iki yakasında yapılaşmayı sınırlandırmış, böylece doğal etkenlerin yoğunlukta olduğu bir görünüm ortaya çıkarmıştır. Aynı şekilde Turizm Teşvik Kanunu ise İstanbul'un belirli bölgelerinde turizmin geliştirilmesi için otel amaçlı yüksek katlı yapıların yapılmasını sağlayan imar olanakları sunmuştur. Buna ek olarak mevcut imar planları üzerinde yapılan emsal değişiklikleri de şehirde dikey yapılaşmanın önünü açan ve şehir silüetini etkileyen bir diğer önemli faktördür.

Bu dört etkenin toplamı silüeti meydana getirmektedir. Silüeti oluşturan bu etkenler aynı zamanda şehri de oluşturmaktadır. Bu etkenler dışında silüetin algılanmasında etkisi olan faktör ise şehre nereden bakıldığıdır. Deniz seviyesi, dağlık, tepelik ya da ovalık bir alandan herhangi bir noktaya bakıldığında farklı görünüm ortaya çıkmaktadır (Çelen, 2016, s. 83). Böylece bakılan noktanın yüksekliği, lokasyonu, coğrafi niteliği silüet değerlendirmelerinde önem arz etmektedir. Çünkü farklı perspektifler değişik coğrafi görünümleri ortaya çıkaracaktır. Aynı zamanda şehir içerisinde yer alan yapıların çoğu benzer nitelikler taşıdığından ufuk çizgisi monoton bir yapı gösterecektir. Yapıların birbirinden çok farklı özellikler taşıyor olması, uyum içerisinde olmaması, görsel kargaşaya neden olabilmektedir (Altuntaş & Önder, 2016, s. 259). Yapıların dış görünümü, yapılar arasındaki yakınlık, uzaklık, yoğunluk gibi faktörler de silüeti etkileyen diğer faktörler arasında yer almaktadır.

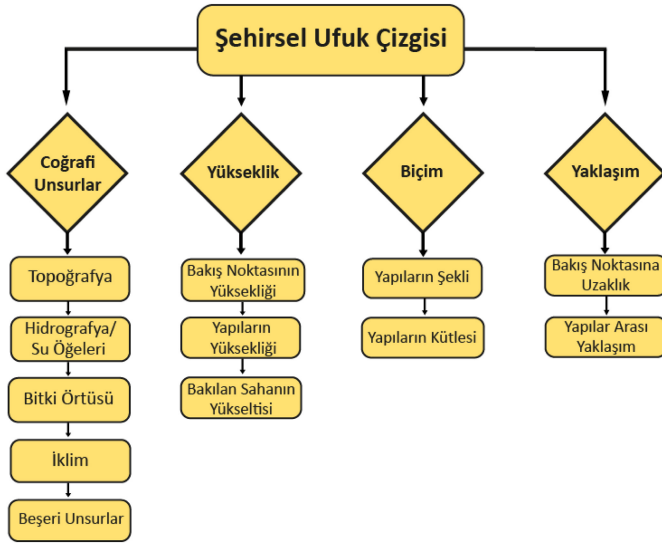
Bir mekânın yapısal özellikleri, doğal ortamda vurgulanan nesnenin yanı sıra nesnenin coğrafi ortam içindeki konumu silüette algılanma durumunu belirlemektedir. Algılanan nesnelere görülen veya görülemeyen unsurlar olarak ortaya koymaktadır. Silüette vurgulanan, görülen ve denetlenen yapısal öğeler, silüetin anlamı ve kavramı tepe, düz alan veya su yüzeyi üzerinden bakılır olmasına bağlı olarak değişse de bakılan öğenin görünürlüğüne bağlı olarak farklı manzaralar çıkarmaktadır (Akarsu, 2009, s. 31). Kıscası silüet değerlendirilmelerinde, coğrafya ve coğrafyanın sunduğu şartlar silüetin oluşmasını, şekillenmesini ve algılanmasını büyük ölçüde etkilemektedir.

Şehir mekânında yer alan en yüksek yapıların oluşturduğu ufuk çizgileri ise yatay ekseninde elde edilen çizimle birlikte şehir yapısını tek boyuta indirgeyerek şehri okunabilir kılmaktadır. Ufuktaki en yüksek yapıları ortaya çıkaran çizgiler "kentsel ufuk çizgisi profilleri" üzerinden anlaşılabilmektedir (Van Cleef, 1932). Ufuk çizgisi



Fotoğraf 1.

Kayışdağı'ndan İstanbul'un Coğrafi Görünümündeki Gökdelenler.



Tablo 1. Şehirselsel Ufuk Çizgisi Profilini Oluşturan Unsurlar (Kostof, 1991'den Geliştirilerek)

profilleri, mekânın coğrafi unsurları, yapıların nitelikleri ve bakış açısının özelliklerine bağlı olan çeşitli unsurların bütününden meydana gelir. Bunları coğrafi unsurlar, yükseklik, biçim ve yaklaşım olmak üzere 4 başlık altında toplamak mümkündür (Tablo 1).

Coğrafi unsurlar ufuk çizgisinin ortaya çıkmasında ve şekillenmesinde en önemli rolü oynar. Bunlar içerisinde topoğrafya şartları, mekânın şekillenmesinde ve yapıların konumlanmasında kritik rol oynayan coğrafi etkenlerin başında gelir. Farklı topoğrafik üniteler farklı coğrafi görünümler ortaya çıkarabileceği gibi bazı noktalarda doğal engel olarak yapıların görünümünü kısıtlar. Yükseklik faktörü ise ufuk çizgisi içinde kalan yapıların yükseklik değerleri, bakış ve bakılan noktanın yüksekliği olmak üzere 3 alt başlıktan meydana gelir. Bakış noktasının yüksekliği, bakılan alanda yer alan yapıların sahip olduğu yükseklik değerleri algısal olarak değişir. Aynı noktaya deniz seviyesinden yahut yüksek bir sahadan bakıldığında farklı kentsel görünüm ortaya çıkacaktır. Yapıların yüksekliği, ufuk çizgisinin monoton bir yapı ya da aksi yönde hareketli bir yapı ortaya çıkarmasına neden olur.

Hem günlük hem de anlık ölçekte nem, sis, pus, bulutluluk ve sıcaklık gibi iklim koşulları ise şehir silüeti üzerinde çeşitli etkiler yaratabilir. Havadaki kirleticiler ve düşük hava kalitesi, dumanlı veya puslu bir ortama katkıda bulunarak bir şehrin silüetinin netliğini ve ayırt ediciliğini azaltabilir. Meteorolojik bir olay olan sis, yapıları gizleyerek görünürlüklerini azaltır ve belirsiz, kısmen örtülü bir görünüm kazandırır. Özellikle atmosferik kirleticilerin neden olduğu pus, ufuk çizgisinin keskinliğini ve kontrastını azaltır. Ek olarak, sıcaklık ve nem seviyeleri ise şehir ışıklarıyla etkileşime girerek potansiyel olarak silüeti dönüştüren haleler veya parıltılar oluşturur. Bu gibi dinamik iklim faktörleri görünürlük, aydınlatma koşulları ve genel şehir manzarası üzerinde etkili olarak farklı bir şehir manzarası ortaya çıkarır (Tablo 1).

Üçüncü faktörü oluşturan biçimsel özellikler ise tamamen yapıların özellikleri ile ilgilidir. Farklı mimari tarzda inşa edilen yapılar kentsel ufuk çizgisi üzerinde farklı izlenimler ortaya çıkarır. Kendine has şekilsel bir nitelik taşıyan yapılar oluşturduğu silüet üzerinden tanınabilir. Son faktörü teşkil eden yaklaşım ise, bakış

noktası ve bakılan arasındaki mesafe ile yapılar arasındaki mesafeden meydana gelmektedir. Bakış noktasına olan mesafe görüntünün boyutu ve uzaklık ilişkisine bağlı olarak yapıların ufuk çizgisinde varlığını/yokluğunu etkiler. Yapılar arasındaki mesafe ise mekân üzerinde yapıların dağılışı ve dağılışı içerisinde yapıların birbirleriyle olan uzaklığı ya da yakınlığı ile ilgilidir. Mekânsal olarak komşu olmasa bile yapılar ufuk çizgisinde bir arada bulunabilirler. Bu durum şehir mekânı üzerinde yapıların konumlanışıyla yakından ilişkilidir.

İstanbul Şehrinin Ufuk Çizgisine Ait Bazı Profiller

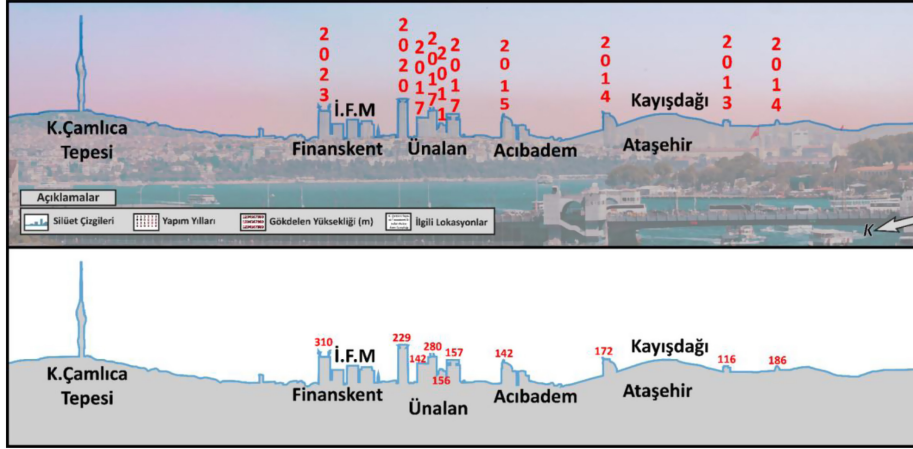
Çalışmanın bu kısmında İstanbul'da gökdelenlerin bulunduğu sahalar fotoğraflanarak panoramik görüntüler elde edilmiştir. Bakış noktaları, İstanbulluların gün içerisinde yoğun olarak kullandıkları mekânlar ve şehre gelen yabancı insanların karşılaşacakları manzaralar dikkate alınarak seçilmiştir. Buralardan elde edilen görüntüler üzerinde gerçekleştirilen çizimler ile şehirselsel ufuk çizgileri oluşturulmuştur. Bu görüntüler aynı zamanda birer antroponoğrafik panoramalarlardır. Şehrin coğrafyasında mekânsal, işlevsel ve görsel olarak büyük etki bırakan gökdelenlerin ufuk çizgisinde bıraktığı etkiler bu çizimler ve fotoğraflar vasıtasıyla değerlendirilmiştir.

1. Profil-Haliç Metro Köprüsü: Haliç'ten gözlenen Doğu / Anadolu Yakası ufuk çizgisine 2011–2020 yılları arasında 9 gökdelen eklenmiştir. İstanbul Finans Merkezi (İFM)'nin tamamlanmasıyla bu rakam 13'e çıkacaktır. Kayışdağı'nın varlığı Doğu Yakası'nda yer alan diğer gökdelenleri şehrin ufuk çizgisinin altında bırakmaktadır. Ufuk çizgisi içerisinde en yüksek gökdelen 229 m yüksekliğinde olan Emaar Square'dir. Yakında bunun yerini Ataşehir'de inşa edilen Merkez Bankası Kulesi (310 m) alacaktır.

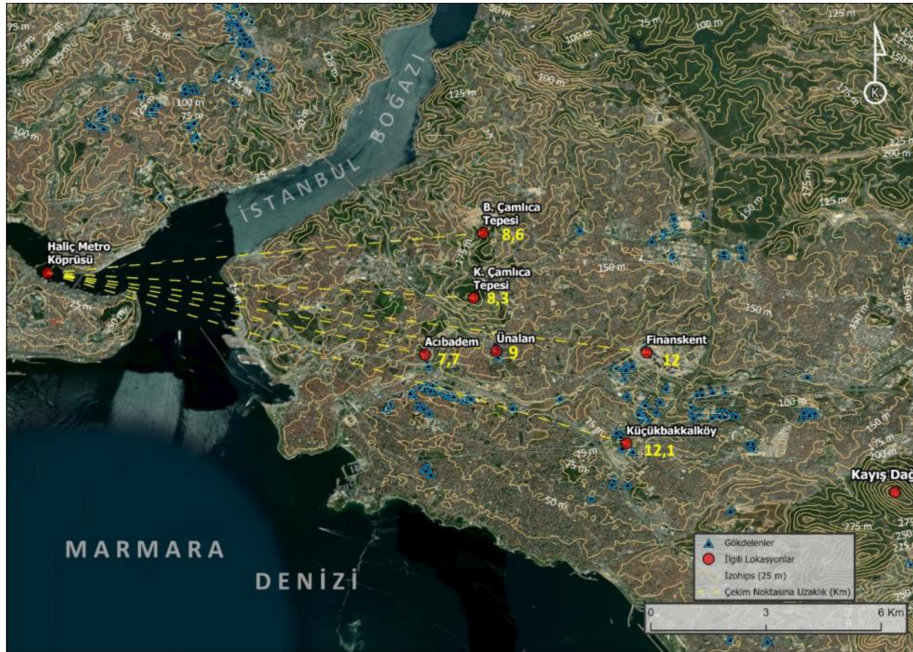
Ataşehir'de ve Kadıköy'de sayıca daha fazla gökdelen yer almasına rağmen topoğrafya şartları nedeniyle Üsküdar gökdelenleri ufuk çizgisine hâkim olmaktadır. Aynı zamanda silüet içerisinde bulunan Kayışdağı (438 m) ve Küçük Çamlıca Tepesi'nin (228 m) oluşturduğu doğal kıvrımlar aynı görüntü içerisinde yapay ve doğal öğeleri karşılaştırmamıza imkân sağlamaktadır (Profil 1, Harita 1).

2. Profil-Kadıköy Marmara Denizi: Marmara Denizi üzerinden Kadıköy açıklarından elde edilen bu görüntüdeki gökdelenlerin neredeyse tamamı 2010 sonrasında inşa edilmiştir. Ataşehir gökdelenlerinin hâkim olduğu bir ufuk çizgisi ortaya çıkarırken görünüm bakımından diğer lokasyonlardan ayrılır. Görüntünün deniz seviyesinden elde edilmiş olması, gökdelenlerin şehirde yer alan diğer yapıların üzerinde bir katman olarak görünmesini sağlamıştır. Metropol Tower 280 m'lik yüksekliğiyle ufuk çizgisi içerisindeki en yüksek gökdelen olarak yer almaktadır. Önceki ufuk çizgisinde olduğu gibi buradaki görünümde de Ataşehir Finans Merkezi'nin yapımının tamamlanması ile gökdelen sayısı artacaktır (Profil 2, Harita 2).

3. Profil-Beykoz Çubuklu: İstanbul Boğazı üzerinden elde edilen bu görüntüde, şehrin Batı Yakası'nda merkezi iş alanına (MİA) bağlı olarak gelişen Büyükdere Caddesi boyunca sıralanan gökdelenlerin oluşturduğu bir ufuk çizgisi ortaya çıkmıştır. Maslak'tan sonra kamusal alanlar nedeniyle kesintiye uğrayan gökdelenleşme Emniyetevler'den itibaren tekrar başlayarak güneye doğru Büyükdere Caddesi boyunca devam etmektedir. Kesintiye uğrayan bu kesimde doğal topoğrafya kıvrımları ufuk çizgisini şekillendirmiştir. İstanbul Teknik Üniversitesi ve yakınında bulunan askeri bölgeler gibi geniş kamusal alanların varlığı, doğal silüeti şekillendirecek dikey mimari öğelerin inşasını engellemiştir (Profil 3, Harita 3).



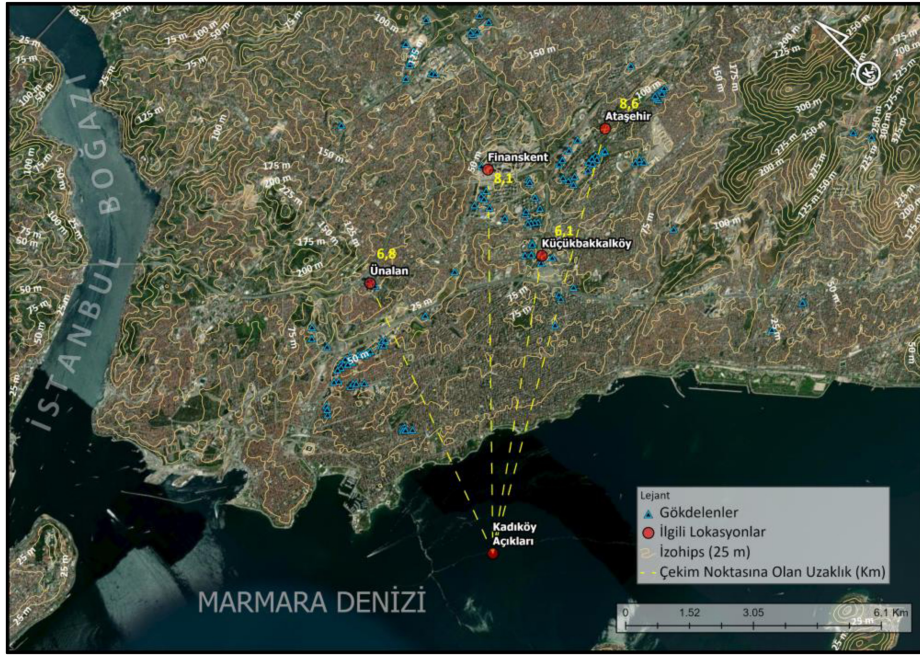
Profil 1.
Haliç Metro Köprüsü'nden İstanbul Şehrinin Ufuk Çizgisi.



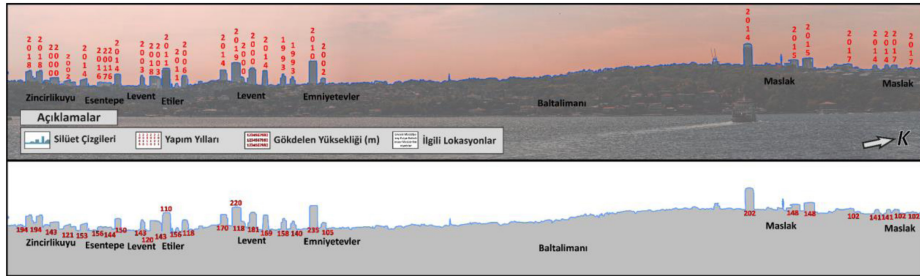
Harita 1.
Haliç Metro Köprüsü'nden Görülen Gökdelenlerin Konumları.



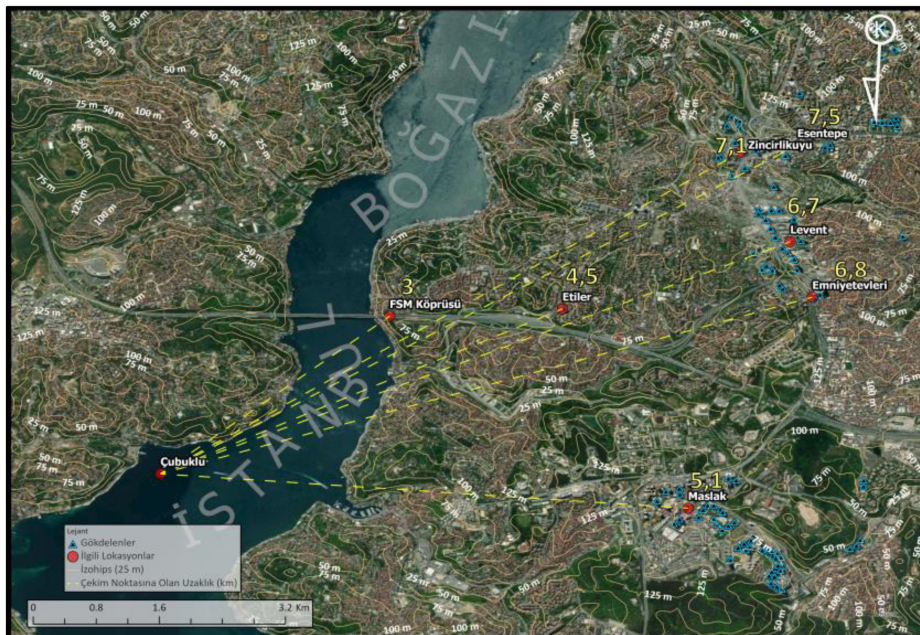
Profil 2.
Kadıköy Marmara Denizi'nden İstanbul Şehrinin Ufuk Çizgisi.



Harita 2.
Kadıköy Marmara Denizi'nden Görülen Gökdelenlerin Konumları.



Profil 3.
Beykoz Çubuklu'dan İstanbul Şehrinin Ufuk Çizgisi.



Harita 3.
Beykoz Çubuklu'dan Görülen Gökdelenlerin Konumları.

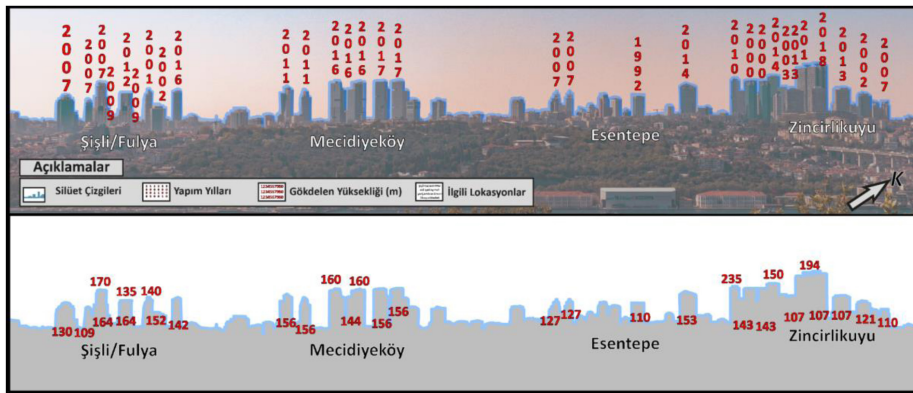
Görünüm açısından 4. Levent'ten Zincirlikuyu'ya kadar olan kesimde plato üzerinde sırtların elverişliliğine bağlı olarak dikey yapılardan oluşan dinamik bir ufuk çizgisi oluşmuştur. Toplu şekilde gökdelenlerin ilk kez bir hat boyunca uzandığı bu alan İstanbul'da gökdelenlerin yoğun olarak bir arada bulunduğu ilk sahadır. Ufuk çizgisi içerisinde 30'dan fazla gökdelen yer alırken bunlardan en yükseği 261 m ile 2010'da açılan İstanbul Sapphire'dir.

4. Profil-Üsküdar Fethi Paşa Korusu: Üsküdar Fethi Paşa Korusu'ndan batı yönünde elde edilen görüntüde, İstanbul şehrinin en büyük merkezi iş sahası (MİA) boyunca gelişen gökdelenlerin hâkim öğeler olarak ufuk çizgisini şekillendirdiği görülmektedir. Görüntünün yüksek bir noktadan çekilmiş olması yapıların görünürlüğünü arttırmıştır. Özellikle Zincirlikuyu ve ardında Levent'te yer alan gökdelenlerin ufuk çizgisindeki görünümü yoğun gökdelenleşmeyi göstermektedir. Gökyüzü boşluklarının dahi yer almadığı bu kesimde gökdelenler kütsel olarak bir bütünlük oluşturmuşlardır. 2000'li yıllarla birlikte buradaki ufuk çizgisi dikey yapılarla şekillenmiştir. Burada topoğrafya bakımından hâkim

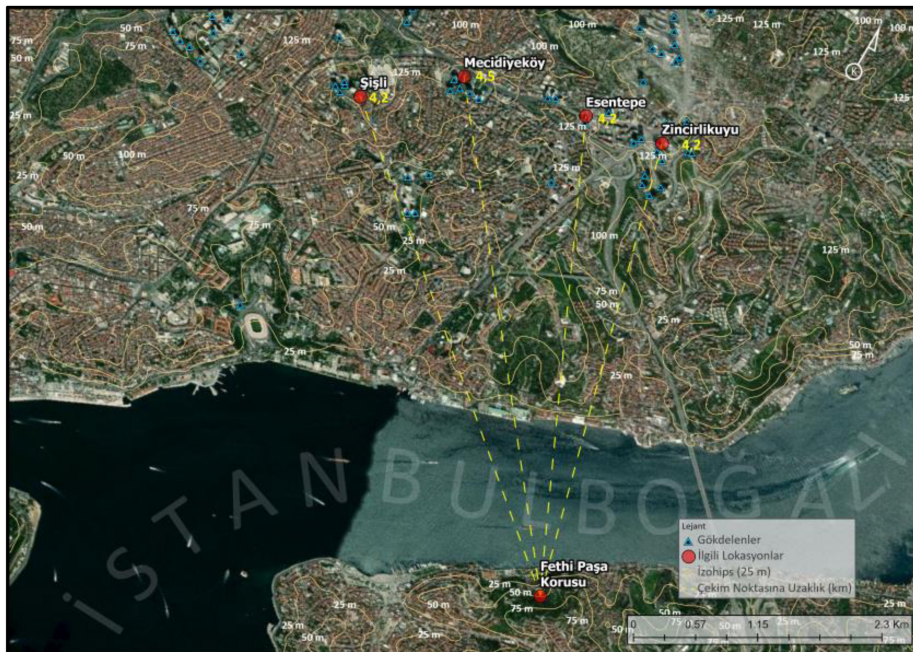
bir sahada yükselen gökdelenler Boğaziçi'nin görünümünü de büyük ölçüde etkilemiştir (Profil 4, Harita 4).

5. Profil-Üsküdar İskeleyi: Fethi Paşa Korusu'dan gözlenen ufuk çizgisinde (Profil 4) olduğu gibi Üsküdar'da deniz seviyesinde bile gökdelenler belirgin olarak ufuk çizgisini şekillendirmiştir. Yatay olarak Zincirlikuyu'dan Bomonti'ye uzanan bu ufuk çizgisi hattında gökdelenlerin belirgin şekilde diğer yapılardan ayrıldığı görülür. Bu hat üzerinde Zincirlikuyu'dan Şişli'ye kadar olan kesimde yükselti değerleri benzerdir. Bomonti'de ise yükselti değeri aniden azalmakta, Zincirlikuyu'ya kıyasla 50 m'lik bir fark çıkmaktadır. Bu durum Bomonti'de yer alan gökdelenlerin ufuk çizgisi üzerinde daha az etki bırakmasını sağlamıştır (Profil 5, Harita 5). Zincirlikuyu'dan Bomonti'ye kadar uzanan bu ufuk çizgisi profilinde gökdelenler dinamik unsurlar olarak topoğrafyanın oluşturduğu doğal çizgileri bozan ve Boğaziçi'nin görünümü etkileyen dikey yapılar olarak yer almaktadır.

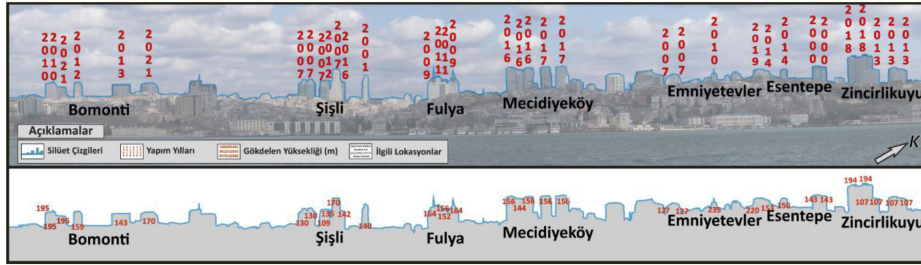
6. Profil-Beşiktaş Ulus: Beşiktaş Ulus'tan elde edilen ufuk çizgisinde, şehrin Doğu Yakası'nda Ümraniye Dudullu'dan Kadıköy



Profil 4.
Üsküdar Fethi Paşa Korusu'ndan İstanbul Şehrinin Ufuk Çizgisi.

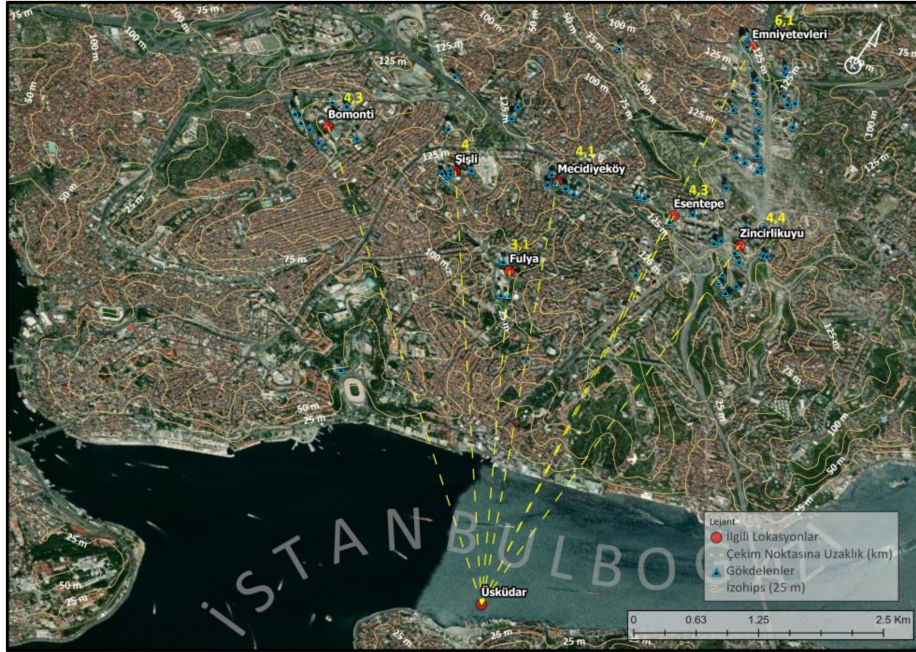


Harita 4.
Üsküdar Fethi Paşa Korusu'ndan Görülen Gökdelenlerin Konumları.



Profil 5.

Üsküdar İskelesi'nden İstanbul Şehrini'nin Ufuk Çizgisi.



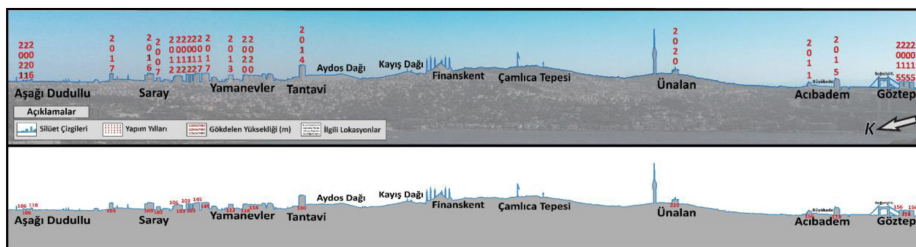
Harita 5.

Üsküdar İskelesi'nden Görülen Gökdelenlerin Konumları.

Göztepe'ye kadar olan kesimler görülmektedir. Özellikle Ümraniye'de yer alan gökdelenler ufuk çizgisindeki en belirgin unsurlardır. 2011 yılından 2021 yılına kadar inşa edilen 24 gökdelen bulunan bu hat, geçen 11 yıl gibi kısa bir sürede bugünkü görünümüne kavuşmuştur. Ufuk çizgisi içinde en yüksek gökdelen olan Emaar Square 229 m yüksekliğine rağmen Küçük Çamlıca Tepesi'nin (228 m) oluşturduğu doğal hat nedeniyle düşük yüksekliğe sahip gökdelenlerden daha az etki bırakmaktadır (Profil 6, Harita 6). Ufuk çizgisi içerisinde kalan İstanbul (Ümraniye) Finans Merkezi'nin tamamlanmasıyla birlikte Çamlıca Camii'nin ardında yeni bir katman olarak yükselecek ve camiinin

oluşturduğu ufuk çizgisini değiştirecektir. Ayrıca Boğaziçi'nin görünümü de etkilenecektir.

7. Profil-Büyük Çamlıca Tepesi: Çalışmada verilen son ufuk çizgisini oluşturan Büyük Çamlıca Tepesi'nden (268 m) elde edilen görüntü, gökdelenlerin İstanbul'un silüetinde en belirgin unsurlar olduğunu gözler önüne sermektedir. 40'tan fazla gökdelenin yer aldığı bu manzara, 2000'den günümüze kadar diğer bir ifadeyle son 20 yıllık süreçte oluşmuştur. Zamanın ve mekânın iç içe geçtiği İstanbul'da, Boğaziçi'nin doğal manzarası gökdelenlerle değiştirilmiştir. Levent'ten Esentepe'ye kadar olan kesimde



Profil 6.

Beşiktaş Ulus'tan İstanbul Şehrini'nin Ufuk Çizgisi.



Harita 7.
Büyük Çamlıca Tepesi'nden Görülen Gökdelenlerin Konumları.

Yapılardır. Gökdelenler her nasıl günümüze kadar sayılarını artırarak şehir mekânında yükselmişlerse bu durum gelecekte de devam edecektir. Silüet oluşturma açısından etkili bir yapı biçimi olan gökdelenlerin, İstanbul silüetinde bıraktığı etki dikkate alındığında, coğrafyanın yüksek yapı inşasında dikkate alınan bir etken olmadığını göstermektedir. İstanbul'u değerli kılan ve şehrin doğal silüetini oluşturan öğeler arasında yer alan Boğaziçi'nin görünümünü korumak, şehrin coğrafi zenginliğini gelecek nesillere aktarma amacı güdüyorsak, gökdelenleri konumlandırırken topoğrafya özellikleri dikkate alınması gereken başat etken olmalıdır.

Farklı açılardan çekilen fotoğraflar, oluşturulan şehrsel ufuk çizgileri ve topoğrafya özellikleri dikkate alındığında, gökdelenlerin silüet ya da şehrsel ufuk çizgisi üzerinde etkiye sahip olmadığı alanlar yok denecek kadar azdır. Süzer Plaza, AcarBlu, İstmarina, OnaltıDokuz, Le Meridien Etiler, Four Winds Residence, Nlogo gökdelenleri bulunduğu çevreyle zıt görünüm oluşturmakla

birlikte yanlış konumları sebebiyle görünüm üzerinde olumsuz etki bırakan yapılardan bazılarıdır. Bakış noktasının lokasyonu, bakış açısı, yükseklik, uzaklık ve yakınlık, hava şartları gibi etkenlerin sonucunda farklı görünüm ortaya çıkmaktadır.

Gökdelenlerin mevcut topoğrafik şartlar altında İstanbul'un görünümünde etki bırakmaması mümkün değildir. Ancak bazı vadilerin tabanından tepe noktasına kadar yapılacak yapılar bunun dışında kalabilir. Bu durumda inşa edilecek yapılar ise yükseklik bakımından gökdelen olma kriterini sağlamayacaktır. Bu sebeple dikey yapılar olarak gökdelenlerin ufuk çizgisi üzerindeki baskın etkileri günümüzün şehir sorunlarının arasında yer alarak daima tartışılan bir konu olacaktır.

Sonuç ve Öneriler

İstanbul'da şehrin ve şehirlilerin ilk yerleşiminden itibaren biriktirmiş olduğu kültürel, sosyal, tarihi, mimari ve coğrafi unsurların bir bütün içerisinde bulunduğu silüet, zaman faktörü altında yeniden şekillenmekte ve değişime uğramaktadır. Değişen hayat tarzı, teknolojik gelişmeler ve özellikle 1950 sonrası şehirde artan nüfusla birlikte değişmeye başlayan fonksiyonel yapı ile teknolojik gelişmeler şehrin çehresini değiştirmiştir. Bu süreçlerin etkisi altında İstanbul gerek fiziki gerekse beşerî olarak dönüştürülmüştür. Doğal unsurlardan daha çok yapay faktörlerin ön plana çıktığı şehirde coğrafi görünüm zaman içerisinde değiştirilmiştir. Uzun yıllar boyunca, özellikle de dini öğelerin, tarihi yapıların ve doğal coğrafi özelliklerin baskın şekilde coğrafi görünümü oluşturduğu şehirde, artık dikey yapılar olarak gökdelenler ufuk çizgisindeki egemen unsur olarak yer almaktadır.

İstanbul şehrinin 1950'den günümüze yaşadığı gelişmenin bir benzeri ve devamı olarak gökdelenler de plansız bir şekilde 1980 sonrasında şehir mekânında yükselmeye başlamışlardır. Son 20 yıllık süreçte neoliberal şehirleşmenin etkisi altında gelişen gökdelenler şehir mekânında dikey olarak büyürken sayılarını da artırmıştır. Bu artışın şehir mekânına görsel yansımaları olarak ufuk çizgilerinin, dikey yapıların etkisi altında şekillenmesiyle "kaotik bir şehir görünümü" oluşmuştur. Böylece gökdelenlerle birlikte



Fotoğraf 2.
Şişli İlçesindeki Süzer Plaza (154 M) Gökdeleninin Nereye Yapılmaması Gerektiğini Gösteren En İyi Örneklerden Biridir.



Profil 8.

İstanbul Şehrinin Ufuk Çizgisine Ait Profiller.

İstanbul'un gökyüzü ile olan yükseklik sınırı zaman içerisinde sürekli artmıştır. Gökdelenler modern ve gelişmiş bir şehir görünümünü ortaya çıkarmakla birlikte iyi ya da kötü bir şekilde şehirselleşmeye dönüşmüş durumdadır. İstanbul'un gökdelenlerle yaşadığı mekânsal değişim şehrin ufuk çizgisinin değişmesine de yol açarken, gökdelenleri şehir silüetinin hâkim öğelerinden birine dönüştürmüştür.

Çalışma kapsamında ele alınan lokasyonlarda gökdelenlerin diğer yapılardan ayrılarak yeni bir boyut ortaya çıkartarak coğrafi görünümü değiştirdiği görülmektedir. Şehir içerisinde yer alan diğer yapılarda olduğu gibi gökdelenlerde de üst üste ve art arda yapılaşma görülmektedir. Gökdelenler konumlandırılırken coğrafi görünüm ve ufuk çizgisine olan etkisinin göz önüne alınmadığı, doğal çevre koşullarının gökdelen yapımında dikkate alınan bir unsur olmadığı saptanmıştır. Silüet oluşturmada topoğrafya şartları ve buna uygun yapı yükseklikleri dikkate alınmadığı için topoğrafyayla uyumsuz bir yapılaşma ortaya çıkmıştır. Zincirlikuyu ve Levent hattı örneğinde olduğu gibi dikey yapıların hâkim noktalara konumlandırılmış olmaları da gökdelenlerin ufuk çizgisine olan etkisini daha da arttırmıştır.

Makalede elde edilen bulgular, kentsel görünüm açısından dikey yapılar olarak gökdelenler ve oluşturdukları ufuk çizgisinin planlamasının eksik ve yetersiz olduğunu göstermektedir. İstanbul'da dikey yapılaşmaya yönelik şehrin coğrafi özelliklerinin ve yerel dinamiklerinin dikkate alınarak gerekli kanuni düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır.

Gökdelenlerin Boğaziçi'nin doğal formlarının oluşturduğu görünümde, zedeleyici unsurlar olarak yer aldığı görülmektedir. Çalışma, mevcutta yer alan gökdelenler için topoğrafya, yapı yüksekliği, formu, yaklaşma oranı, çarpıklık oranı, renk ve ışık durumu gibi etkenlerin ve diğer çevresel faktörlerin dikkate alındığı bir formülasyonla ufuk çizgisi-silüet indeksi oluşturularak şehrin silüetine etki eden yapıların tespitiyle birlikte yapı sahiplerinden "silüet bedeli" tahsil etmeyi önermektedir.

Boğaziçi'nin görünümünü koruma amacı taşıyan 18 Kasım 1983 tarihli Boğaziçi Kanunu'nun tanımladığı öngörünüm, gerigörünüm ve etkilenme bölgeleri bulunmaktadır. Adı geçen bu bölgelerin sınırına dâhil olmayan ancak çalışmada da görüldüğü gibi görünüm açısından Boğaziçi'ni etkileyen sahalar (Profil 3, 4, 5, 6, ve 7) bulunmaktadır. Bu noktada mevcutta yer alan

gökdelenleşme Boğaziçi'ne paralel olarak gerçekleştirilmiştir. Bunun aksine ve gelecek adına Boğaziçi'ne daha uzak iç kesimlerde ve Boğaza paralel değil dik olarak inşa edilecek gökdelenlerin görünümde bıraktığı etki azalacaktır. Bu sebeple Boğaziçi Kanunu'nun yeterliliği tekrar sorgulanabilir. Buna ek olarak kıyı-şehir ilişkisini bozan (Profil 2) gökdelenlerin neden olduğu silüet bozulmasını engellemek için şehre özgü bölgeleme (zoning) uygulaması geliştirilmelidir.

Şehirler yapıları gereği dinamik tesislerdir. Bu dinamikliğin yapılar üzerinden ufuk çizgisine yansıdığı görülür. Çalışma kapsamında ele alınan profiller de buna bir örnektir. Dikey yapıların şehirlerin görümlerinde ortaya çıkardığı değişim ufuk çizgileri üzerinden ortaya konulabilir. Ufuk çizgisi profilleri, şehirlerin silüetindeki hâkim öğeleri ortaya çıkarttıkları gibi şehirle ilgili bazı ipuçlarını taşır durumdadır. Bu sebeple bu profiller, şehirleri karşılaştırmak ve şehir coğrafyası için bir analiz ölçüğü olarak da coğrafyacılar tarafından analitik bir araç olarak kullanılabilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir – F.T.Ç.; Tasarım – F.T.Ç., M.A.C.; Denetleme – M.A.C.; Kaynaklar – F.T.Ç.; Malzemeler – F.T.Ç.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi – F.T.Ç., M.A.C.; Analiz ve/veya Yorum – F.T.Ç., M.A.C.; Literatür Taraması – F.T.Ç.; Yazıyı Yazan – F.T.Ç., M.A.C.; Eleştirel İnceleme – M.A.C.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept – F.T.Ç.; Design – F.T.Ç., M.A.C.; Supervision – M.A.C.; Resources – F.T.Ç.; Materials – F.T.Ç.; Data Collection and/or Processing – F.T.Ç., M.A.C.; Analysis and/or Interpretation – F.T.Ç., M.A.C.; Literature Search – F.T.Ç.; Writing Manuscript – F.T.Ç., M.A.C.; Critical Review – M.A.C.

Declaration of Interests: The authors declare that they have no competing interest.

Funding: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Akarsu, T. (2009). *Tarihi yarımada silüetinin kent kimliğine etkilerinin Salacak-Harem-Haydarpaşa bölgesinde irdelenmesi* (Tez No.238979). [Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü]. Yükseköğretim Kurumu Tez Merkezi.
- Aksoy, F. (2009). *Kent silüetinin değerlendirilmesi: 'Boğaziçi yerleşkesi örneğinde irdelenmesi'* (Tez No. 244062). [Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü]. Yükseköğretim Kurumu Tez Merkezi.
- Aliağaoğlu, A., & Uğur, A. (2018). Şehirsel alanda yok-yerler: Türkiye'de gökdelenler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22,(Özel Sayı 3),2775-2791.
- Altuntaş, Z. B., & Önder, D. E. (2016). Changes in urban skylines and perception of the citizens: A study of Istanbul. *IJASOS- International E-Journal of Advances in Social Sciences*, 2(4), 258. [CrossRef]
- Aslan, E. (2019). *Kent silüetlerinin kentsel mirasından değerlendirilmesi: İstanbul örneği ve koruma önerileri* (Tez No. 544511). [Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü]. Yükseköğretim Kurumu Tez Merkezi.

- Babal, B. N. (2019). *İstanbul silüetinin coğrafi etiketli görseller aracılığı ile değerlendirilmesi ve bakı noktalarının tespit edilmesi* (Tez No. 559454). [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kentsel Tasarım Anabilim Dalı]. Yükseköğretim Kurumu Tez Merkezi.
- Booth, C. G. (2012). *Revisiting the image of the city: Exploring the importance of city skylines* (Publication No. 10012/6536). [Master Thesis, University of Waterloo].
- Bostancı, S. H. (2008). *Kent silüetlerinin entropi yaklaşımı ile değerlendirilmesi* (Tez No. 252676). [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü]. Yükseköğretim Kurumu Tez Merkezi.
- Bostancı, S. H. (2021). Researching for methods in visual analyses of urban skylines. *International Journal of Architecture and Design*, 7(2), 161-173. [CrossRef]
- Charney, I., & Rosen, G. (2014). Splintering skylines in a fractured city: High-rise geographies in Jerusalem. *Environment and Planning D*, 32(6), 1088-1101. [CrossRef]
- Çelen, D. (2016). *Kentsel korumada silüet kavramı ve silüetin önemi; İstanbul tarihi yarımada örneği* (Tez No. 449288). [Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı]. Yükseköğretim Kurumu Tez Merkezi.
- Çobanlı, F. T. (2023). *İstanbul şehrinde dikey yapılaşma ve gökdelenlere coğrafi bir yaklaşım* (Tez No. 773952). [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı]. Yükseköğretim Kurumu Tez Merkezi.
- Deniz, M. Ş., Doğan, M., & Katıtaş, S. (2020). İstanbul Avrupa yakası örneğinde yüksek kıyı yapılarının fiziksel ve sosyal çevreye etkilerinin değerlendirilmesi. *Kent Akademisi*, 13(1), 37-49. [CrossRef]
- Doğan, C., & Kanatlı, B. (2022). Memetik kuramın sembolik şehir silüetlerine yansması. *Kent Akademisi*, 15(3), 1087-1108. [CrossRef]
- Erkaya, Ş. (2012). *İstanbul'un kentsel peyzaj değişimlerinin silüet kapsamında değerlendirilmesi* (Tez No.315983). [Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü]. Yükseköğretim Kurumu Tez Merkezi.
- Ford, L. R. (1970). *The skyscraper: Urban symbolism and city structure* (Publication No.7110720). [Ph. D Thesis, Graduate School of the University of Oregon Department of Geography].
- Ford, L. R. (1976). The urban skyline as A city classification system. *Journal of Geography*, 75(3), 154-164. [CrossRef]
- Ford, L. R. (1992). Reading the skylines of American cities. *Geographical Review*, 82(2), 180-200.[CrossRef]
- Ford, L. R. (1994). *Cities and buildings: Skyscrapers, skid rows, and suburbs*. Johns Hopkins University Press.
- Gassner, G. (2009). Elevations, icons and lines: The city abstracted through its skylines. In J. Davis, C. Dean, G. Gassner, S. Hall, & J. Keddie (Eds.), *Researching the spatial and social life of the city* (pp. 68-86). London School of Economics and Political Science. <https://orca.cardiff.ac.uk/99117/>
- Gassner, G. (2013). *Unfinished and unfinishable: London's skylines* [Phd, London School of Economics and Political Science]. <http://etheses.lse.ac.uk/804/>
- Gassner, G. (2017). Wrecking London's skyline? A political critique of how the city is viewed. *City*, 21(6), 754-768. [CrossRef]
- Girginkaya Akdağ, S. (2011). *Yüksek binaların kent silüetine etkisinin değerlendirilmesi için CBS tabanlı bir yöntem: Zincirlikuyu-Maslak hattı örneği* [CrossRef]. [Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü]. Yükseköğretim Kurumu Tez Merkezi.
- Gottmann, J. (1966). 'Why the skyscraper? *Geographical Review*, 56(2), 190-212. [CrossRef]
- Gottmann, J. (1991). The skyscraper and the skyline. *Eretz-Israel: Archaeological, Historical and Geographical Studies*, 22, 25-32.
- Güney, C., Akdağ Girginkaya, S., Çağdaş, G., & Yavuz, S. (2012). Tailoring a geomodel for analyzing an urban skyline. *Landscape and Urban Planning*, 105(1-2), 160-173. [CrossRef]
- Kostof, S. (1991). *The City shaped: Urban patterns and meanings through history* (1. paperback ed., 3. print). Thames & Hudson.

- Kozaman, S. (2007). *Boğaziçi'nde silüet ve silüetin belirlenmesinde fotogrametri* (Tez No. 201275) [Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü]. Yükseköğretim Kurumu Tez Merkezi.
- Maslovskaya, O., & Ignatov, G. (2018). Conceptions of height and verticality in the history of skyscrapers and skylines. *E3S Web of Conferences*, 33, 1–7. [CrossRef]
- McNeill, D. (2005). Skyscraper geography. *Progress in Human Geography*, 29(1), 41–55. [CrossRef]
- Mravunac, I., & Šmit, K. (2020). Defining the city skyline; urban and architectural approach between 1960 and 2020. *Prostor: Znanstveni Časopis za Arhitekturu i Urbanizam*, 2(60), 390–401. [CrossRef]
- Şevkin, E. (2017). *Transformation of the Istanbul Skyline since the 1950s* [CrossRef] [Master Thesis, Istanbul Technical University Graduate School of Science Engineering and Technology Department of Architecture].
- Şevkin, E., & Gül, M. (2017). İstanbul Silüetindeki Değişim. *Journal of Design+Theory*, 13(23), 1–14. [CrossRef]
- Şevkin, E., & Gül, M. (2022). İstanbul silüetinde Dolmabahçe Sarayı imgesinin 1950 sonrası dönüşümü. *Milli Saraylar Sanat Tarih Mimarlık Dergisi*, 22, 4–17.
- Türk Dil Kurumu Sözlük. (2022, Aralık 11). <https://sozluk.gov.tr/>.
- Van Cleef, E. (1932). The urban profile. *Annals of the Association of American Geographers*, 22(4), 237–241. [CrossRef]